

kulture, najbolj problematično pa je poudarjeno duhovne kulture. Odsevi le-te so v pravljicah in povedkah velikokrat nejasni in prikriti, nerazložno se prepletajo s starejšimi sestavinami ali z domišljijскими elementi in zato v večji meri dopuščajo različne interpretacije.

Drugi del knjige predstavlja 78 pravljic in 22 povedk, ki jih je avtorica uporabila kot gradivo za svojo raziskavo. Vsi teksti so vzeti iz zapuščine raziskovalca slovenskega ljudskega slovstva Karla Štreklja. Objavljeni so v takšni obliki, kot so jih Štreklu posredovali njegovi zapisovalci. Besedila po izvoru pokrivajo tako rekoč celotno slovensko ozemlje. V uvodnem delu smo opozorjeni na način in kvaliteto zapisovanja posameznih zapisovalcev, tako da ob posameznih pravljicah in povedkah glede na zapisovalca

lahko sklepamo, v kolikšni meri so res pristne. Tovrstno gradivo bo dobrodošlo vsakomur, ki se zaveda razlike med živo ljudsko pravljico ali povedko in njeno »olepšano verzijo« za knjižno objavo in ki želi vsaj nekoliko izostriti svoj občutek za to, v kakšni obliki je ljudska zgodba res živeča.

Ljudska pravljica in povedka doživljata zaradi svoje modrosti ter jezikovne in motivne čistosti ponovno in vse večjo popularnost. Študija Monike Krojepej torej pomeni dragocen prispevek k teoretičnemu znanju s področja slovenskega ljudskega pripovedništva, tako zaradi svoje lastne temeljitosti in tehtnosti kot zaradi dejstva, da so tovrstne študije o slovenskem ljudskem pripovedništvu razmeroma redke.

Anja Štefan

URE KRALJA MINA

Bina Štampe Žmavc: *Ure kralja Mina* (Ljubljana, Mladinska knjiga 1996, ilustr. Alenka Sottler.)

Pred kratkim, od tega ni niti eno leto, si je avtor pričujočega zapisa v sklepu svojega eseja *So(n)čni menu(et) besed¹* zaželel, da bi nas Bina Štampe Žmavc kmalu razveselila z novo knjigo. Ne mine leto – in že slovenskemu bralstvu zatiktakajo *Ure kralja Mina*, moderna pravljica o času. Besedilo je sprva nastalo kot mladinska igra in bilo nagrajeno na natečaju za zlato paličico (1994). Igro je leta 1996 uprizorilo Lutkovno gledališče Maribor (režija Matija Milčinski, avtorica scene, kostumov in lutk Breda Varl).

Imamo čas prebrati *Ure kralja Mina*? Nimamo? Ker nam prehitro minevajo dnevi? Ker se zdi, da ure kar divjajo? Čas, ni časa, prehitri časi, čas nas lovi, načenja nas zob časa, prehiteva nas kolo časa... Ta niz

¹ Esej je kot spremno besedilo natisnjen v pesniški zbirki Bine Štampe Žmavc *Klepetosnedke*, ki je leta 1996 izšla pri založbi Obzorja v Mariboru.

otročtvo). Toda kralja Mina ne preganjajo igrače – tako kot starše v *Popravljalnici igrač*: preganjajo ga ure, ki grozeče tiktakajo nad njegovo glavo in udarjajo z gongi in nihali. Kralj se prebudi iz sanj, prav v tem trenutku pa v njegovem dvoru ure odbijejo enajsto uro ponoči in sploh ne nehajo *dingdongati in kukati*. Jezni kralj pokliče na pomoč urarja, ki je v besedilu lastnoimensko označen kar kot Urarček: njegovo bistvo, mišljenje in modrost torej v celoti izhajajo iz njegovega poklica in ljubezni do ur. Že takoj na začetku so pojavitev Urarčka in njegove besede očitno nasprotje kraljevemu oblastništvu in nestrpnosti, tako rekoč ob samem vstopu v fabulo pa Urarček izreče tudi misel, ki je sporočilno bistvena, tako da prerašča celo v idejo besedila:

Urarček se je pomirljivo in malce porogljivo nasmihal kraljevi nestrpnosti ter urno uravnaval podivjane urne mehanizme.

»Vse potrebuje svoj čas veličanstvo! (...)« (st. 8)

Ob omembi časa se kralju pomrači čelo, saj opazi, da se stara, kar pa mu nikakor ni všeč. Toda Min kmalu najde krivca za svoje staranje:

»Ure so krive! Vsega so krive ure! Prehitro tečejo. Prehitro žro čas!« (st. 11)

Kljub temu, da kralju Urarček dopoveduje, da ure nikakor niso nič krive (*»Ure so samo časokazi. Mi pa smo časogledi in časosnedi.«*, st. 12), si kralj želi, da bi mu čas tekkel počasneje in da se ne bi staral. Ker Urarček kralju ne zna pomagati, pošlje Min po čarovnika, ki naj bi ustavil čas. Čarovnik sprva misli, da si kralj želi le čarovnije (*»Kajti vsaka, tudi najmanjša čarovnija, je trenutek začaranega časa.«*, st. 16), a se moti – kralj se želi pomladiti. Čarovnik pokliče na pomoč čarovnice in čarovnike, toda vsi odgovorijo, da je največji čarovnik čas:

»Poslušaj čaroglednice, čarobesednice, čarovednice,, čarosednic jasni glas – največji je čarovnik čas! Čaass... Čaass... Čaass...« (st. 19)

Čarovnija je brez moči proti najmočnejšemu čarovniku, zato se kralj odloči, da bo odšel na lov za časom. Prav to mesto je brzkonc eno od izrazito simboličnih mest v pravljici. Simbolika, ki gotovo nagovarja odraslega bralca, izhaja po eni strani iz frazema *čas jih bo lovil* 'moralni bodi hiteti', ki pa je s tem, ko so vloge osebkov in predmeta zamenjane (Kralja lovi čas > Kralj lovi čas.), prenovljen, s tem pa razkriva globljo sporočilnost: kralj je ujetnik svojega hitenja, toda svoje ujetosti ne rešuje z odmikom od svojega načina življenja (metaforičnega *lova za –*), pač pa se na isti način loti tudi časa (*lovil bo lov za časom*). Paradoks, ki nastane, je očitni: Min se s hitenjem loteva lastnega hitenja! Urarček natanko ve, da kralj tako ne bo mogel rešiti svoje stiske, zato ga opozori:

»Saj to je ravno tisto, se je previdno odkašljaj Urarček, »khm, kdo je kdo! Kdo lovec in kdo divjad!« (st. 22)

Kralj Min pa se ne da prepričati, pač pa nastavi divjadi-času past: Urarček mora upočasniti ure, da bodo tekle po kraljevo, prepolovljeno, upočasnjeno – udomačeno. Urarček uboga, ure tečejo po novem vznošnem redu.

S tem pa nastopi v pravljici dogajalni preobrat v humor. Upočasnjeno tiktakanje ur namreč ni past, v katero se je ujel čas. To kralj občuti že navsezgodaj, ob zajtrku. Najprej mora zelo dolgo čakati na obrok, ko pa dobi zajtrk na mizo, so jedi neužitne. Kuhar se je ravnal po novem teku upočasnjenih ur, čas pa je tekkel po svoje. V pogovoru, ki teče med kraljem in Urarčkom, se jasno kažejo tematski poudarki pravljice: ni mogoče najti miru v upočasnjevanju časa, pač pa le v iskanju takega časa, v katerem je mogoče samega sebe »upočasniti«. Kraljevih nadlog še ni konec: na jutranji lov odide sredi najhujše poldnevne vročine, tuji diplomati se zgražajo, ker Min goljufa z urami, pekovka je ob peko kruha, vrtnarju ovenijo rože, ribičeva ladja nasede. Kralj spozna, da z upočasnjevanjem ur ni mogoče upočasniti časa, zato dovoli

Urarčku, da znova naravna ure na stari tek. Kralju preostane še zadnje zatočišče v boju zoper odtekajoči čas: v sanjah mu sejemski goljuf proda cisterno časa – toda tudi ta kupčija je le prevara, ki jo pojasni Urarček:

»Nihče ne more ogoljufati časa, ne da bi bil sam ogoljufan! Čas teče, teče in uteče – tudi iz kraljeve zakladnice!« (st. 61)

Modri Urarček tudi namigne, kako je mogoče pobegniti od nenehnega razmišljanja o času: čas je potrebno osrečiti, kar pa je mogoče storiti le tako, da kaj pokloniš drugemu. Kralj se odloči, da bo pekovki, vrtnarju in ribiču poklonil tri dragulje. S tem nastopi novi zgodbeni preobrat – kralj neha misliti na izgubljeni čas in se »pobota« s časom, ki teče. Sklepna besedilna slika v pravljici je tesno povezana s kraljevo pomiritevijo: zvezde, ki sijejo v majski noči, polnijo kraljeve trenutke z lepoto in mirom, saj sedaj pluje *na ladji trenutka z jamborom stoletij in vonjem tisočletij* (st. 64). Skrivnost in lepota, ki jo vzpostavlja sklepna podoba, se povezuje s tematiko »večnosti« umetnosti; pravljice so *doma v večnočasju*, pravi Urarček in začne pripovedovati kralju pravljico o kralju Minu, ki se ni hotel starati...

Tema novega proznega besedila Bine Štampe Žmavc je torej zelo kompleksna: osrednja sporočilnost je brez dvoma povezana z vprašanji človekovega dojemanja lastne minljivosti, odtekanja časa. Tovrstno tematiko mladinska književnost sicer redko obravnava, ker se zdi, da so vprašanja staranja in minevanja za mladega bralca najbrž zelo zahtevna in bržkone niso v središču njegovih tematskih interesov. Najbolj znano tuje delo na temo sodobnega »lova za časom« je pravljичni roman *Momo* M. Endeja, »zgodba o tatovih, ki so kradli čas, in o otroku, ki ga je ljudem vrnil«. Toda medtem ko je pomanjkanje časa, s tem pa tudi sposobnosti »prisluškovanja«, pri Endeju povezano s tatovi, sivimi gospodi, ki kradejo ljudem čas, Bina Štampe Žmavc svoj prikaz napetosti med človekom in odtekajočim časom v celoti veže na posamez-

nika. Odtekanja časa, s tem pa stiske in hitenja, ne povzročajo drugi, pač pa je vsega tega kriv pravljичni junak sam. Zato tudi rešitev nikakor ne pride od zunaj (pri Endeju se konflikt med Momo in sivimi gospodi reši s pomočjo mojstra Hore), pač pa se mora junak sam soočiti s svojim odnosom do časa – z lastno goljufivostjo in pogoltnostjo. Zmaga nad časom ni mogoča, pot v pomiritev je pot v sprejemanje minevanja časa. Avtorica na poleg vprašanja časa v besedilu osvetljuje še eno pomembno temo, ki je stalnica v njenem mladinskem delu – to je tematika umetnosti: pravljica je v *Urah kralja Mina* varuh izgubljenega časa.

Opazne sestavine v novem proznem delu Bine Štampe Žmavc so tudi uvodna in sklepna pesem. Obe pesmi uokvirjata pripoved in izpostavljata osrednje sporočilne poudarke (*je bil Čas premogočen kralj; le sredi mavričnih sipin / je večnost pravljic za spomin*), uvodni in sklepni pesmi pa se v besedilu pridružujejo še druge krajše pesmi (čarovnikovo čaranje, kraljeve pesmi), ki spominjajo na podobne pesemske vzorce v avtoričini zbirki *Čaroznanke*. Izstopajoči značilnosti besedila sta še ponavljanje ključnih stavkov/misli (npr. *udariti z nihalom po glavi, čas je bumerang/lovec*) ter inovativnost jezika (*veličanstvo, divječanstvo, vročanstvo*). V tem sklopu se besedotvorno bogastvo razkriva v kraljevem imenovanju ur: *časofrene časotulje, časoklepke, časohlepke, časopetke, časulje, časotulje, časofurije, časovalke, časotkalkke, časoderke, časožerke, časosunke, časosledke, časovnice*.

Poimenovanje ur kot metaforičnega razkrivanja kraljevega dojemanja minevajočega časa še dodatno utemeljuje oznako, da v *Urah kralja Mina* ne gre le za zgodbo o minevanju, pač pa za prikaz človekove neobvladljive želje po obvladovanju časa. Prav s to sporočilnostjo se povezuje tudi naslov nove pravljice Bine Štampe Žmavc, ki bo gotovo zanimala tako mlade kot tudi starejše bralce.

Igor Saksida